

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

PePeGi

R. XII: 2014

Nr 24 (399)

Data odczytu: 17.09.2014 r.

Data wydania: 17.09.2014 r.

=====

959. spotkanie

Janusz Megger

HISTORIA GRUDZIĄDZKICH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁU GUMOWEGO „PePeGe STOMIL” 1923-2001

W historii rozwoju przemysłu gumowego w Polsce dużą rolę odegrały Grudziądzkie Zakłady Przemysłu Gumowego – znane przed r. 1939 pod nazwą PePeGe. Zakłady te powstały w 1923 r. w Grudziądzu, należały do największych w przemyśle gumowym i odegrały poważną rolę w całokształcie produkcji tego przemysłu.

W dniu 18 II 1923 r. powstała spółka akcyjna stawiająca sobie jako zadanie uruchomienie i prowadzenie produkcji obuwia gumowego, a w dniu 25

Samuel Halperin

X 1923 r. – przedsiębiorstwo „Polski Przemysł Gumowy Towarzystwo Akcyjne w Grudziądzu”. Prezesem Towarzystwa został Żyd Samuel Halperin, obywatel polski, z zawodu kupiec, rodem z Baranowicz. Był to człowiek o dużych zdolnościach organizacyjnych i kupieckich oraz praktyce, zdobytej we francuskiej fabryce przemysłu gumowego Hutchinson, którą reprezentował jako przedstawiciel w Berlinie, przez okres 10 lat. Również pozostali członkowie zarządu posiadali bogate wiadomości teoretyczne oraz praktyczne z problematyki przemysłu gumowego, które z pożytkiem wykorzystali przy uruchomieniu i rozbudowie fabryki. Wnieśli oni przy tym, poza wkładami finansowymi, duże doświadczenie organizacyjne. Czynniki te w połączeniu z korzystną koniunkturą pozwoliły założycielom rozbudować szybko zakłady przemysłu gumowego w Grudziądzu do znacznych rozmiarów. Już w r. 1928

zakłady te, mimo licznych trudności w pierwszej fazie swego rozwoju, należały do największych fabryk obuwia gumowego nie tylko w Polsce, ale i w Europie. Sama fabryka powstała w Grudziądzu na miejscu zlikwidowanej cegielni Ludwika Meissnera, który jej teren wraz z budynkami sprzedał Halperinowi za niską cenę (za około 500 000 marek polskich). Towarzystwo PePeGe już wiosną 1923 r. zaangażowało do pracy około 20 robotników w celu uporządkowania terenu fabrycznego. W końcu 1923 r. przy budowie fabryki pracowało ok. 50 robotników. Do korzystnych warunków wpływających na przebieg budowy fabryki zaliczyć należy sąsiedztwo Pomorskich Zakładów Ceramicznych, powstałych na gruncie cegielni Maksza Falkego. Zakłady te dostarczały na budowę fabryki PePeGe materiały budowlane nie obciążone kosztami transportu, które dla innych odbiorców dochodziły nieraz do 90% wartości cegły. W 1924 r. dla rozbudowy fabryki zakupiono część terenu od ob. Stanka, właściciela fabryki wyrobów ceramicznych. Zaadaptowano istniejące budynki oraz wybudowano szereg nowych obiektów, wyposażając je w maszyny i urządzenia fabryczne. W lipcu 1924 r. przystąpiono do masowej produkcji kaloszy, a już w grudniu tego roku produkcja dzienna wynosiła około 2000 par dziennie. W wyniku rozbudowy zakładów zatrudnienie w nich na przestrzeni 1924 r. zwiększyło się ze 108 do 295 osób. Produkcja w 3 miesiącach, od września do listopada 1924 r. wynosiła 137 tys. par kaloszy. W roku 1927 zakłady PePeGe zwiększają zatrudnienie do 2500 osób, a wartość produkcji do 14 000 000 zł rocznie, przy dziennej produkcji 15 000 par kaloszy, śniegowców, obuwia sportowego i ludowego. Szczytowym okresem rozwoju fabryki PePeGe był rok 1929. Zatrudnienie ogółem w zakładach w Grudziądzu oraz w oddziałach fabrycznych w Wąbrzeźnie i w Warszawie wynosiło w miesiącu czerwcu 5 558 robotników i 297 pracowników umysłowych. Produkcja roczna w 3 zakładach (Grudziądz, Wąbrzeźno, Warszawa) należących do przedsiębiorstwa wyniosła:

- obuwiu sportowe gimnastyczne i ludowe 6 116 665 par
- kalosze śniegowce i buty gumowe 2 234 936 par
- tkanina gumowana 375 705 mb.
- opony i dętki rowerowe 288 097 szt.
- artykuły techniczne i węże gumowe 35 000 kg
- płaszcze i kurtki gumowe 98 305 szt.

Należy dodać, że w okresie szybkiego rozwoju przedsiębiorstwa jego dyrekcja dążyła do uniezależnienia się od dostawców i uruchomiła warsztaty ślusarskie i stolarskie, a ponadto: fabrykę włókienniczą produkującą trykotaże, odlewnie kopyt aluminiowych, tartak parowy, fabrykę kartonazy, fabrykę regeneratu i fabrykę opakowań (skrzyń drewnianych).

W celu sprawniejszego dostarczania wyrobów gumowych dla odbiorców zorganizowano własne składy konsygnacyjne tak w kraju, jak i za granicą. W kraju: w Baranowiczach, w Grodnie Kielcach, Krakowie, Lwowie, Łodzi, Poznaniu, Równem, Warszawie, Wilnie oraz w Gdańsku. Za granicą: w Berli-

nie, Bukareszcie, Kopenhadze, Rydze i w Wiedniu. Fabryka sprzedawała w r. 1930 swe wyroby do 23 krajów.

Powstanie i rozbudowa zakładów PePeGe miała poważny wpływ na rozwój miasta Grudziądz. Należy wskazać, że zakłady: zatrudniały kilka tysięcy pracowników, a tym samym dawały egzystencję kilkunastu tysiącom osób – na skutek powstania i rozbudowy fabryki zwiększył się napływ ludności do miasta z zewnątrz, co przyspieszyło jego rozwój – liczba mieszkańców Grudziądza zwiększyła się z 33 516 osób w 1921 r. do 50 405 osób w 1931 r.

Przeszło 50 % ogółu zatrudnionych w fabryce stanowiły kobiety. Pe-Pe-Ge był zakładem o najwyższym procencie zatrudnienia kobiet na terenie miasta Grudziądza.

Na przełomie r. 1929/1930 nastąpiły pierwsze trudności dla przedsiębiorstwa. Na ich powstanie wpłynęły:

- nadzwyczaj lekka zima, w wyniku której nie sprzedano wyprodukowanego na ten okres obuwia zimowego, jak kaloszy, śniegowców itp.
- zwrócenie części towarów wysyłanych za granicę, m.in. przez Turcję, Indie, Syrię, Egipt, przypuszczalnie z powodu ich złej jakości.

Francuska firma przemysłu gumowego z Paryża, której S. Halperin był poprzednio przez okres 10 lat przedstawicielem w Berlinie, znając poprzedni świetny rozwój PePeGe, udzieliła w dniu 3 IV 1931 r. pożyczkę w wysokości 6 000 000 zł. Halperin niedługo jednak kierował fabryką; w dniu 30 XII 1933 r. udał się w podróż do Londynu i zginął w katastrofie lotniczej.

W lipcu 1934 r. straty przewyższyły kapitał akcyjny, który wynosił 3 000 000 zł. Wobec takiego stanu rzeczy pełnomocnik przedsiębiorstwa wniósł do Sądu Okręgowego – Wydział Cywilny w Grudziądzu dnia 4 III 1935 r. podanie o ogłoszenie upadłości fabryki, motywując, że poniosła ona poważne straty i utrzymanie jej w dalszym ciągu jest niecelowe. Na podstawie powyższego Sąd Okręgowy w Grudziądzu w dniu 23 III 1935 r. ogłosił upadłość fabryki Pe-PeGe i na syndyka upadłości wyznaczył inż. Kazimierza Moniuszkę z Warszawy. Wskutek niezdecydowania władz co do dalszych losów PePeGe zakłady były nieczynne przez półtora roku. Uruchomiono je ponownie w 1936 r. Część fabryki przez krótki okres dzierżawił A. Jagłom. Od sierpnia 1936 r. aż do wybuchu wojny dzierżawcą PePeGe była firma „Ardal”, która zatrudniała w 1937 r. okresowo do 1300 robotników, później ok. 1750.

W 1939 r. okupant podporządkował fabrykę firmie niemieckiej. Fabryka otrzymała nazwę „Radium Gummiwerke mit beschränkter Haftung”. Zaopatrywała ona niemieckie siły zbrojne m.in. w buty robocze, łodzie pontonowe, maski i ochraniacze przeciwgazowe, płyty podeszwowe, rękawice gumowe, tkaniny gumowane. Zatrudniano do 2000 pracowników, byłych robotników PePeGe oraz kobiety sprowadzone z okupowanych terenów ZSRR. Na początku 1945 r.

znak firmowy i Zakład otrzymuje nazwę: GRUDZIĄDZKIE ZAKŁADY PRZEMYSŁU GUMOWEGO „STOMIL” z siedzibą w Grudziądzu ul. L. Waryńskiego 32-36.

Okres odbudowy Zakładu przypada na lata 1945-1949. Tyle czasu wymagało, przy pełnej mobilizacji sił i środków, przywrócenie dawnego potencjału produkcyjnego. Świadczy to o rozmiarach zniszczenia wynikającego z rabunkowej działalności okupanta i działań wojennych. Już w dniu 21 marca 1945 r. mianowano kierownika nieistniejącego faktycznie Zakładu. Został nim Bolesław Owiński, który wraz z delegatem Zjednoczenia Przemysłu Gumowego inż. Janem Rutkowskim (działającym od marca 1947 r.), swoim następcą Stanisławem Chmielewskim (od kwietnia 1947 r.), Głównym Mechanikiem inż. Mieczysławem Panką (od lutego 1946 r.), przy współudziale służb finansowych i administracyjnych podjął wraz z robotnikami trud odbudowy Zakładu. W pierwszej kolejności zajęto się odgruzowywaniem i odbudową budynku pras wulkanizacyjnych oraz zespołów towarzyszących. Wydobyte z gruzów maszyny i urządzenia remontowano we własnym zakresie w skromnych warunkach warsztatowych. Wobec zniszczenia kotłowni, wyremontowano i obok budynku pras ustawiono lokomobilę. Stąd uzyskano niezbędną do produkcji parę technologiczną. Wykorzystując resztki surowca, pozostawionego przez okupanta, już w sierpniu (15.08.1945 r.) uruchomiono produkcję i do końca miesiąca wykonano 3 600 kg płyt podeszowych do reperacji obuwia, tzw. skórgumy.

Na koniec 1950 r. użytkowano 50 budynków fabrycznych o łącznej powierzchni użytkowej 32 571 m kw. Wykonane w 1945 r. prace remontowo-budowlane umożliwiły wyprodukowanie 30 ton płyt podeszowych. Na uruchomionych maszynach i urządzeniach oraz z posiadanych wówczas surowców można było produkować wyroby wyłącznie metodą prasowania o prostej konstrukcji i nieskomplikowanej technologii. Do tego okresu w odbudowanych obiektach uruchomiono produkcję:

- obuwia tkaninowo-gumowego oraz butów roboczych,
- klejów gumowych dla potrzeb własnych i na zbył dla przemysłu skórzanego,
- tkanin gumowanych.

Od roku 1950 do roku 1980 następuje okres intensywnej rozbudowy Zakładu, zmiany metod produkcji, unowocześnianie technologii produkcji, urozmaicenie asortymentu produkowanych wyrobów gumowych. W wyniku podjętych starań na koniec 1980 r. Zakład dysponował terenami o powierzchni 27,92 ha, W roku 1967 przejęto sąsiadujący z Zakładem teren i zabudowania Fabryki Tektur Dachowych – W. Kozłowski i S-ka o powierzchni 1.10 ha. W latach 1971-1975 dotychczasowy stan posiadania Zakładu został powiększony o 9.10 ha po byłych Grudziądzkich Zakładach Materiałów Budowlanych. Następnie w 1976 r. Zakład przejął do zagospodarowania przyległe tereny ogródków działkowych, będących w posiadaniu Polskich Kolei Państwowych o powierzchni 3.30 ha. I wreszcie w 1978 r. został uruchomiony poza Grudziądzem oddział produkcyjny w Morażu, poprzez przejęcie w posiadanie Zakładu terenu i obiektów o powierzchni 1.80 ha, byłego Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego w Morażu. W oddziale tym zlokalizowano szycie cholewek obuwia tkaninowo-gumowego. Rozległość terenu pozwoliła na podjęcie prac inwestycyjnych i rozbudowę potencjału produkcyjnego. W kolejnych latach powstały nowe obiekty produkcyjne, magazynowe i pomocnicze. Wybudowano m.in.: nowe budynki walcowni, magazyny surowców i wyrobów gumowych, laboratoria, biurowce, wydział obuwia met. prasowania, budynek wydziału gumowania tkanin, obiektów sportowych, straż pożarną oraz szereg obiektów pomocniczych. Jednocześnie unowocześniono metody produkcji oraz uruchomiono produkcję nowych wyrobów takich jak m.in.: obuwie filcowo-gumowe, łódzie i materace pneumatyczne, tratwy ratunkowe, nowe typy płyt podeszwoowych, obuwie plażowe metodą wtrysku PCW, płetwy i maski pływackie oraz ubrania dla pływacków.

Była brama wejściowa do Stomilu

W miarę oddawania do użytku nowych budynków postępował proces wyposażania ich w nowoczesne maszyny i urządzenia. Pozwalało to na wprowadzenie coraz nowszych i wydajniejszych metod produkcji. W latach 1950-1960 zainstalowano m.in.:

- kalandry 4- i 5- walcowe firmy Buzuluk i Škoda,
- prasy hydrauliczne płytowe, wykonane przez ZUP w Nysie,
- mieszadła klejowe z importu z Czechosłowacji.

Zakłady PePeGe w Grudziądzu

W latach 1961-1970 postępowała dalsza intensywna rozbudowa Zakładu i mechanizacji produkcji. W okresie tym zakupiono i zainstalowano następujące ważniejsze urządzenia:

- nowe typy walcarek krajowej produkcji,
- nowe typy kalandrów, w tym o wysokiej wydajności firmy włoskiej,
- prasy obuwkowe (import ze Szwecji i Czechosłowacji),
- mechaniczne ciągi do produkcji materacy, później również łodzi.

W wymienionym dziesięcioleciu do bezspornych osiągnięć należy podjęcie produkcji materacy turystycznych metodą zmechanizowaną. Umożliwiło to dynamiczny rozwój tej produkcji z 59.800 szt. w 1965 r. do 1 158 600 szt. w 1975 r. oraz łodzi i kajaków, odpowiednio, z 4 600 szt. do 47. 200 szt. w skali roku.

W latach 1971-1980 kończone były prace budowlane i modernizacyjne z poprzedniego okresu w ramach rozbudowy Zakładu i unowocześnienia produkcji, oraz podejmowanie nowych tematów. W okresie tym z ważniejszych urządzeń zainstalowano:

- wtryskarki do produkcji obuwia importowane z RFN,
- wtryskarki do produkcji obuwia z Żywca i Gliwic.

Charakterystycznym osiągnięciem tego okresu było podjęcie produkcji obuwia tkaninowo gumowego najnowszą metodą wtrysku – eliminując w znacznym stopniu produkcję obuwia prasowanego, podobnie jak wcześniej metoda prasowania wyparła metodę konfekcji ręcznej i wulkanizację w kotłach. Dzięki modernizacji technologii i zwiększaniu wyposażenia maszynowego Zakład zwiększył produkcję obuwia z 5 026 tys. par w 1950 r. do 22 083 tys. par w 1970.

Ogólny tonaż i zatrudnienie w latach 1945-1999

Lata	1945	1950	1960	1975	1980	1990	1994	1999
Tonaż	30	5500	20160	28100	25500	8375	4375	
Zatrudnienie	130	2600	5600	7500	6500	3450		1500

Patrząc na powyższą tabelę G.Z.P.Gum. „Stomil” swój szczyt rozwoju osiągnął w 1975 r. Wobec powstałej po roku 1990 nowej sytuacji gospodarczej

kraju, tj. kryzysu w wielu działach przemysłu np. w górnictwie, przemyśle stoczniowym, rolnictwie (upadek PGR-ów) oraz niekontrolowanym napływie do kraju obuwia tkaninowo gumowego lub PCW – nastąpił dramatyczny spadek produkcji w G.Z.P.Gum. „Stomil”. Tak więc w połowie lat 90-tych zaszła więc konieczność restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Zarząd G.Z.P.Gum. „Stomil” podjął więc decyzję o podziale zakładu na spółki. W 1994 r. powstała pierwsza Spółka z o.o. „MILAGRO” (na bazie Wydziału Gumowania Tkanin). W 1995 r. powstał „STOMIL S.A., Sp. z o.o”, w skład którego weszły następujące spółki:

Spółka Pracownicza „MECHANIK” (na bazie Gł. Mechanika),
Spółka z o.o. „ROFIS” (Obuwie zawodowe),
Spółka z o.o. „KORNER” (Obuwie prasowane),
Spółka z o.o. „HEVEA” (Wydział Walcowni i Wydz. Art. Prasowanych),
Spółka z o.o. „MAKAT” (Obuwie wtryskowe),
Spółka z o.o. „DELTA” (Wydział Art. Pneumatyczno-Sportowych),
Spółka z o.o. „PALLAS” (Ośrodek Wczasowy w Jastrzębiej Górze).

Wprowadzone zmiany organizacyjne nie pomogły jednakże na długo i kolejno do 1999 r. upadły spółki: „MECHANIK”, „MAKAT”, „DELTA” i „PALLAS”. Aby ratować istniejący stan rzeczy od listopada 2000 r. połączono w jedną całość pozostałe spółki: „ROFIS”, „KORNER” i „HEVEA”. Podjęte działanie nie spełniło jednak oczekiwań i w dniu 23.10.2001 r. Sąd Rejonowy w Toruniu ogłosił upadłość G.Z.P.Gum. „Stomil” S.A. i powierzył funkcję syndyka masy upadłościowej kancelarii prawnej „Mecenas” z Torunia.

Materiał ikonograficzny ze zbiorów Zbigniewa Zawadzkiego

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz W. Rygielski.

Notatki